

МОЕ ЖИТЯ.

спогади про 1896-1935 роки.

На шостім році моє життя я уже добре розумів свою /нашу/ сім'ю: батько Роман Пилипович, мати Марія Сидоровна родом була з села Полянецького¹, дочка Сидора та Анни Юрченко, сестра Текля народження 1886 року, Лукія род. 1889 р., брати: Михтодій род. 1892 р. та Іван род. 1894 р. Я народився в 1896 році 25 жовтня ст/ст.

Я був у нашій сім'ї найменчий, мати називала "дитина", бо мені менше три брати померли маленськими. Заняття батьків були звичайні, сільського типу. А стан був бідняцький. Часто спричинялись в хаті недостатки хліба та грошей, а в цілому життя було, як пригадую зі слов нашої мами не досить добре, що намічалось іноді між батьками непорозуміння. Як припоминаю, було причиною судової справи нашого батька зі своїми братами за садок, який належав першому, але не дістався. Підростали діти, на яких требувалося ще більше всього необхідного. Наша мати прийнялась кравцовати, шили різний сільського обходу одяг, у результаті чого були допоміжні прибутки. Для упом'янутої праці втягнуті були сестра, а згодом і брат Михтодій. І опора на таке маленьке господарство, що складалося з 6 десятин всієї землі, було мало. Після у нас ще народилася сестра Христя /у 1905 році/, в рік революційних Філевань, що туманно пригадуються мені.

Брати тоді вже ходили в школу. Михтодій, як пригадую, учився слабувато, а Іван учився добре. На слідуючий, 1906 рік, мене теж послали в школу, яка в той час була в селі і складалася із чотирьох груп: підготовча, перша, друга і третя групи. Перший рік, як пригадую, учився слабувато, заболів та залишив навчання. На другий рік все-таки поступив в першу групу, учився добре. Уважав, як учитель питав уроки, які з задоволенням енергійно відповідав. В дитинстві, до шкільного віку я не любив відлучатися з дому, грatisя з дітьми. Більш мене тягнуло якесь майстерство: робив возики, запрягав телята-бички в ярмо, в час жнів іхав в леваду в Чегорне² за грушами, за що мати часто сердилися на мене за випачкану сорочку смолою як мажу теліжку. Літом вільний час від школи пас ~~інші~~ ягнятам. Батьки тримали декілька овечою корову та пару робочих кляч-коней, що були для обробітки поля.

В школі я розрізняв дітей кращих та гірших: за перших кращих я уважав тих, котрі добре вчилися. Тоді я і пізнав за кращу школярку дочку Давида Кравченка Пелагію, що наважки залишила в пам'яті у мене самі найкращі спогади. Вважав за найвище задоволення обмінятись з нею хоть декількома словами. З переходом в другу групу я мав бали по всім предметам "5"- "отлично". Полю батьки залишили вдома, казали, що для дівчини досить. Вона закінчила лише другу групу, але весь час опісля ходила до школи співати в хорі.

Учився я добре в другій і в третій групі, яку закінчив успішно, в пам'ятього ми з учителем всюю групою учнів по закінченні сфотографувалися.

Року 1909 мав задоволення відвідати від пасовиська на декілька днів:

мене мати взяла з собою та іншими жінками в містечко Талянки³. На обратнім путь додому нас привіз по просьбі мами в кареті візник барена, що іхав з Умані в Синицю⁴ без панів.

В році 1910 була запам'ятована подія-поїздка з мамою та іншими жінками до Києва, де я перший раз в житті іхав потягом. Там наткнувся на свіжу могилу похороненого Столипіна, про що вдома я читав в газеті про його вбивство в Києві⁵.

Учитися далі мене батьки не посилали. Середній брат Іван, казали, має велику здібності до навчання, то силкувався вчитися самотужки, бо в батьків на це не було засобів. Він служив в Умані в городській управі кур'єром та посідав вечірні курси чотирьохкласного городського училища, але, здається, не закінчив. Опісля був курсантом сільськогосподарського інституту в Софіївці⁶, відки був мобілізований в час війни 1915 року до армії.

Я протягом ряда літ був пастухом, а зимою помогав батькові ходити за худобою та частково сідав за шиття в хаті до вимозі мами та сестер. А найлюбимішим випадком мені було, коли мама посилала в Умань за мануфактурою, де я обов'язково відвідував брата. А там було ходили в кінотеатр, цирк, а то якось був в Умані французький льотчик, де я побачив перший раз літак та його політ над містом.

Року 1913 мене батьки віддали у навчання в село Полянецьке до одного столяра, де я пробув цілий рік. Учився добре, мене він уважав, так що я скоро став гарним помічником у роботі, а він був безсімейним, то мені там було добре. Я мав можливість гуляти з тамошньою молоддю, з хлопцями та дівчатами. Післі навчання повернувся додому, де частково став допомагати батькам та майструвати. Братів вдома не було: Михтодій женився, перешов жити на жінчине, відки вже був приваний на військову службу.

Року 1914, липня 28 почалась світова війна з Австроїєю та Германією. По моєму тоді розумінню я не сподівався таких сильних противників, що було далеко не так. В кінці 1914 року Михтодія було ранено, та на початок 1915 року повернувся додому звільнений. В березні того ж року призвали на військову службу Івана, а в серпні призвали і мене, куди при виїзді, случайно ідучи в Умань, проводжала будуча дружина, котра востаннє кинула квітку в мене своїм привітним ласковим оком, а я піймав 11, вона смикала в моєму серці 1 розцвіла, доповнюючи невчасну, ще зі школи дитячу любов та настала в серці весна, а квітку несусь цю аж до гробу.

Вперше була вірним другом та супутником військової служби в місті Орлі, де пробував у 188 пішім батальйоні. Через пару місяців зачислили в учебну команду, яку закінчив успішно. Листувався зідти з батьками, з братом Іваном, що був на австрійському фронті під городом Ровно близько містечка Цумань, де 18 грудня 1915 року вбитий та похоронений. Де назавжди залишилась тяжка втрата доброго брата, бувшого друга та порадника, що останні дні 1 часи подав своїми листами. Листувався з братом Михтодієм колегами, а також не проминув написати налюбимішому другу, яка по своїй

скромності не удастся своєю відповіддю, але присильність до неї не згасла, крітка розцвітала та приемно пахла навіть в оставинах старого знайомства та листування з другом. Послі року моєї служби набув право використати відпустку в січні 1917 року. В ніч на 20 січня прибув на станцію Умань, а вітти на случайний підводі прибув в рідню хату, де зустрів старих батьків та сестру Христю, які зустріли тепло та приймали гостя на протязі всієї відпустки. Поділився своїми враженнями зі старими знайомими, по гордивій скромності Полі так і не відвідав, тільки випадково зустрівся і при молоді, бо з нею откровенно ще не призначався. В полку було кілька наших земляків-односельчан старших років та дядько, брат мами Сидор Юрченко, яких перших попровідав, повернувшись з відпустки.

Заняття-муштра проводились як звичайно, але видно було із газет, що в Петербурзі склось загадкове вбивство, і, як пригадую, аж через деякий термін стало відомо, кого вбито.⁷ Існували різні чутки, що склось тоді в Петрограді, але для мене, як для сільського, то було мало зрозуміло, порівнюючи тих, що були робітники-москвичі та один з Петера - підначальник. Накануні 28 лютого у дверей наших казарм поставлено збройений військовий патруль, котрий припинив вихід у місто. Ціль поставленого патруля мені була невідома, лише в першій годині ночі рядовий Фомін повернувся з міста та проголосив, що в Петрограді почалась революція, в честь чого голосно, на всю казарму проголосив: "Да здравствует демократическая революция!", що для нас багатьох було мало зрозуміло, а послід часового розяснення це стало відомо.

Рано першого березня прибув ком. полка полк. Іванов, розказав полку про існування страйку, совершившися в столиці, що влада в руках Державної думи і предложив цілім полком, на чолі якого піде сам, демонструвати солідарність з робітниками. Послі чого стали нові накази та розпорядження. Офіцерам обращались гражданін поручик, капітан чи полковник. Пішли дезорганізація, на мушту ходити відмовились, одні цілими сутками спали в казармі, другі ходили часто в місто, а хто звсім ухитився піхати додому. Навіть зготовити обід не було кому, бо солдати не кожен вважав за обов'язок віднести чергу на роботу по кухні.

В травні місяці я мав можливість знову побувати діма у батьків. На селі дивилися тоді на військових не без презирства, що я в скорім часі виїхав знову в баталіон. Через деякий час тимчасовий уряд на чолі Керенського відтворив далекий порядок у війську, що знову пішли поповнення на фронт, частково замінялися старі фронтовики новими, а останні направлялися в тил в кадрові частини. Наш баталіон теж послав заміну фронтовиків 24 травня, що в перших числах травня прибули в Дніпро, де прожили більше місяця. Міtingували, спали, спекулювали та гралі в карти. Лише 10 липня під натиском козацьких полків нас відправили в скопі. Відти пішли в наступлені проти германської, тоді ще міцної, армії. Нас було розбито наголову та взято в плен, більшість ранених, яким попав 1я.

Після боя німецькі санітари нас знайшли в землянці германських окопів.

де нас більше було перекалчених, але були підібрані та направлені на перевезені пункти, а вечером направили нас двох на підводі в місто Ново-александровськ, де пробув дві неділі. Прислуга больнична в більшості була німці, обходились з нами добре, ласково та всюди наблюдалась чистота та порядок. З переїздом в м. Вільно помістили нас в один великий госпіталь. Тут саніт. прислуга була з одних московських пленників, обращені непристойне, грубе як з больними, але на щастя попався доктор-земляк, служачий уманського сільськогосподарського інституту, котрий розважав мене та турбувався вилікувати від осколка, який був на глибині 10 сантиметрів у роздробленої тазової кості. Післяв мене на автомашині на рентген в клініку, прикладав сам своє зусилля, але все оказалось безрезультатним. Через хід три неділі я розпорошився з ним, т.як мене направили в глуб Германії, де помістили в однім госпіталі при лісопильному заводі м. Черск. Тут мене прийняв на лікування некий доктор Преснов, пленник, як пригадую, угрумий, але доброго нрава. По обслідуванні на слідуючий день направив мене на хіккі рентген тут же прилазареті та підніс мій снимок, ознаменив 1 сповістю про операцію, яка відбудеться завтра.

Доктор Преснов оказался добрий хірург, операція пройшла удачно, що й по сьогоднішній день почиваю себе добре. Життя в лазареті тут було не легке, в палаті нас тут поміщалось 250 коек, шум, ругань. З робот привозили людей теж знесилених, на вид лише скелет. В лазареті теж мало лучше: недодання, грубість з боку санперсоналу руських пленників, підтримки ізвне майже ніякої, а пайок довольствія був такий: 200 гр. хліба та один раз в сутки гарячий суп - одна вода, як виражались пленники. В подобнім стані я перебував на протязі 4 місяців, поки мало-мало одужав, після чого товариш по службі забрав у майстерню, де чинив близину та інчи виконував роботи, за що була можливість отримати лишній черпак супу, а іноді за починку чи за пристрочку заготовок німці приносять кирпич хліба 800 гр. або 100-200 гр. маргарину. Так я там пробув до березня 18 року. Виписавшись із лазарету нас вперше направили в лагер в Черск, де прийшлося побачити голод, холед, кошмар і нужду. Знеморені люди тяжкою працею та голodom падали, як солома, говорили, що там цолягло наших кращих молодих людей більше 2 мільйона. Вскорі нас, новичків, перевезли в лагер Данциг-Тройль, розмістили на каналі ~~ж~~ в баржах, де була повна антисанітарія, холед та голод. Життя руських пленників було нелегке. Внутрішні ~~ж~~ ~~ж~~ заняття були самі різноманітні: одні посещали клуб, бібліотеку, організували культурні кружки, але на голодний желудок співати зле.

Інчи ходили на роботу, відки різними шляхами доставали те чи інше з продуктів та овочів, але прожити в лагері було діло нелегке, на воротах конвой віднімав, кому удавалось щось пронести. Утворювався ~~ж~~ ~~ж~~ в лагері базар, телкучка, на якій щеденно можна бачити жалкі присутні ніщети товари та продукти: то овочі вплоть до очистків картопки та брюкви. В помийних ямах всюди рились люди, а на різду з цим шулера та торгаші набивали кишені. Гра в акти, п'янка - це були головні розсадники зла.

1нчий образ життя вели прочі національності. Тут були англійці, французи, німці, австрійці, серби, румуни та руські. Крім росіян в єї вони були на утриманні своїх урядів, які щедро всім задавальняли своїх людей в неволі. Для росіян за щастя було бути в англійця чи француза за денника, що промелькало іноді блідими стрічками в печаті:

Не гляди ты, Іван, на француза,
Брось, посуду ему ты не мой.
Ты ему ведь не прислуза
И так дальше.

Пробувши там на протязі півтора місяця, звідки направили нас, групу, на сільськогосподарські роботи в іменіє поміщика, де і пробув все літо.

Важке життя переносили руські солдати в германському плену. Деякі намагалися спасати життя путем побега, але так дуже рідко вдавалося. Більшість була затримана германськими властями, а до затримання вели бродячий образ життя в більшості по лісах. Питались фруктами, овочами та ловили дич, а інчі займались всяким ремеслом тут же в лісі та обмінювали у населення на харчі. Я час писав листи в Росію батькам, родичам та знайомим, але відповіді ніякої не було, чим я дуже тоскував - батьківщина як не існує, але надія не покидала, рано чи пізно провідаю. Було видно з газет, що складаються якісь мирні умови з Німеччиною перший, а потім другий раз⁸, але це нас мало радувало. Допомоги та визволення ніякого не було, йшли чутки, що з лагеря Зайцеведена на правлено на Україну по вимозі Центральної Ради групу полонених, алеж це була капля в морі, решта жила в таких же зліднях та голоді, за винятком лише тієї частини людей, котрі перебували у селян, які одінували працю людини, утримували при людських умовах, як харчуванням та одягом та зарплатою. Мое життя, перебуваючи у поміщика, мало чим відрізнялось того знущання, як переносили на казених роботах, тільки одна можливість - мати для харчування картопку. Управляючий був чоловік грубий, безсердечний, германський патріот. В нашій групі¹, що складалася з 15 чоловік, а частина пленених, що жили у селян тої деревні Кролев край Шлаве, порішили спасати життя від неволі путьом по бігу морем, але оказалась непосильна вага лодки, щоб перенести з озера на море, що перегороджував пісчаний вал, в результаті чого потерпіли неудачу. Прийшлося після нічної праці над лодкою повернутися в табір на старі місця. Наступали осінні дні. Молоде серце ще більше й більше просилося на волю, бо зімне життя тяжко відчувалося в невольникуві, а поради та допомоги немає. З газет можна було бачити повсюди успіх германської армії та безсилия 11 противників⁹. В Германії друкувалася газета для пленених "Руське слово". В листопаді читаемо газету, що кайзер Вільгельм зриєся престолу та революційний рух поширюється. Отже ми, пленні, наша група, і рішили, що настав час вимоги відпустити нас в Росію. В один осінній вечір під шелестіння опа-

давшого листу ми, група 6 чоловік тронулись в невідомий путь. Ціль нашого походу була попасті в свій лагер Данциг-Тройль: з названого порту мали відомості відправляли руських пленних. Через пару днів ми дostaлися в лагер, де знайшли все зруйнованим, повний хаос. К пoлудню нас зібралися більш тисячу чоловік. Німці в червоних пов"язках предложили вістроїтись, порахували кількість і без всяких спісів повели до пароплаву, де начали робити посадку. Того ж вечору й тронулись в море, а на слідуючий ранок прибули в порт Лібаву, відки началось дальнє слідування потягом, а місцями і піші, бо в той час йшли сварки між різними групіровками: німці відступали з Фронту та з окупованої України, там територія червоних, там Центральної Ради, а дальше петлюрівці, що завдавало величі труднощі пробратися від Лібави до Умані.

Нарешті в 10 год. ранку 6-19 грудня я прибув на ст.Умань, та ще двоє пленних, з якими іхав з самої Германії- уманці брати Заславські. По виході вони направились в Умань, а я до Паланки. Невеликий мороз, що вспів чуть-чуть закріпити болото вчорашнього осіннього рознуття, та падав рідкий лапатий сніг своїми пушистими п'ятнами-липухами. Я, знесилений неволею та трудною подоріжжю, байдро пішій направився по замерзлій бездоріжжі до села. В довгім пальто з вшитим нарукачиком, штани з лампасами, ботінки на дерев'яних підошвах, салдацька захисна кольору фуражка, через плечі сумка, а в руках котілок. З такими трофеями після п'ятирічного скитання підійшов до батьківського двору. Ще здалека в недоуманні сестра Христя опізнала в подібні постаті брата в мент сповістила батьків, всі троє, в чім в хаті були, слізним триумфом від радості зустрічати вернувшего як з того світу безнадійного сина. Не можна виразити того чувства в серцях зустрівших, в гарячих обіймах, поцлухах сліз від неїданої радості, що минутами затримувала всіх перед двором в недоуменні звершившогося на яву чи у сні. По путі від станції до села я успів перехватити відомості про життя батьків, а також найкращого друга та будучої дружини Полі, що ще росла та дівувала, також не чаявши того запам'ятного дня, коли я повернувся, з ким назавжди подружила і розділила життя.

Переступивши батьківський поріг, зустрів старий теплий уют, ту ж обстановку селянського життя, запах свіжого хліба та страви, що вскорі заспокоїли знесилений молодий організм послі тяжкого існування та голоду. Перш за все мати предложила переодягнутися, бо це було крайне необхідне, позбавитись тяжкої нужди, яку зняв та склав на розстелене рідно в сінях, а потім було далеко унесено, а мене оділи в випадково залишений одяг послі двухразової кражі у батьків з хати, що жили одні старі з малою сестрою беззахистні та без допомоги. Так послі довгого скитання та голоду безніходно перебував аж до різдв'яних свят. Провідали мене вскорі брат, сестри та близькі знайомі, а святами вийшов в село, де зустрівся з молодію, та незабутнім другом, будучою дружиною, що

що приемний світливий правдивий образ 11 залишився назавжди зо мною, хоті перебували ще не одружені на протязі полутора року. На мою долю випало багато попрацювати по господарстві: все було полуздруйоване. Батько вже почував себе нездоровим, працювати не мог, а внутрішній неспокій та недостатки у всьому відчувалися. В нашім господарстві ~~життя~~ була лише одна конячина та друга в браті, якими так і обходилися. Проживши рік тільки успів поправити своє здоров'я, як знову постигла важка хвороба - тиф, що знівечив мій організм до неузнаваемості. Тут же казали, що через декілька день заболіла наша маті, а батько і до того вже находився хворий. В хаті лише оставалась її здорововою малолітня сестра Христя, а не відходя перебували при нас сестри Теклі, Лукія та брат Михтель. Припомінаю, коли я очнувся через півтора тижня, то сестри мене розважали своїми балачками, розділяли сільські новості та життя знакомої мені молоді: хто успів посвататись та тому подібне, що не без страху захоплені вислухав та розпитував: хто ще? А як сказали, що наречена моя гулле та ще на мене, то тяжкий недуг наче було рукою знято: в той момент, знати, пройшла 1 реакція, 1 крізіс пройшов, та на 12 день я підвісі, а маті в такім стані була на протязі полутора місяців. Це тоді була повальна масова епідемія тифу, що рідко кого вона поминула. У нас в сім'ї не боліла сестра Христя, а в сім'ї Полі, здається, лише вона.

Вскорі я попрощався, зустрів здоровую, радою та веселою, тепло привітали після такої неожиданності.

Настала весна, розпустила свої зелені обійми садків та поля. Як радісно та весело на серці перебувати весну власної молодості, щоб нею залишатись надовго, надовго, а життєві обставини промовляють щось зверхлюдське, та визивають смілості просити в батьків дозвіл на одруження, яке також і вони вважали необхідним в подібнім моєму віці, на що і явили свою волю, коли я попросив одружитись на дочці Давида Кравченка Пелагії. В день четвертий Пасхи були умовлені заручини, а квітня 28 числом дня 1920 року пообіцяли доручити життя один одному назавжди. С того дня Поля перейшла жити в нашу сім'ю та в купі розділити зі мною радість та недостатки.

Мирне життя, згода та любов віталі в хаті. Тільки загальний неспокій доби, а там і смерть нашого батька 10 червня дедали господарчих турбот. Так пройшло перше літо, за ним зима, з наступом весни прийнялись будувати хату, і як не тут, громадська служба. А недостатки торували своє непосильне бремя. На третьому році нашого життя родилася у нас доня Ксеня, але скоро померла: 25.01.22-5.03.22. Дальше життя стало крашати. Мали хліб, худобу. 1923 року 24.03 родилася доня Маня¹⁰. Сестру Христю видали заміж, а маті так і залишилися жити в старій хаті, бо там спокійніше. Поля повсякчас провідувала та всим помагала та уважала. Стара маті широко кохала невістку, дітей та своїх внучок. 1925 році у вересні народилася доня Муся¹¹, це було у нас дві орлиці, яких ми та наша стара маті дуже любили та доглядали.

В хвилях бурхливого життя та громадської роботи ~~життя~~ в сільраді та кооперації прожив сімейним життям до 9 вересня 1929 року¹², післі чого в ко-

рені перемінився життєвий шлях в роз'єднанні з дружиною назавжди, на деякий період з любимими дітками Манею та Мусею.

Смерть Полі неждано підняла 11 світливий образ 15 червня 1933 року¹³. Пам'ятний лист від Костя¹⁴, що сколихнув всю мою істоту. 29.07.33 року Тяжко понесена втрата в особі найлюбимшого друга, приятеля та невідома судьба залишених сиріток малолітніх діток Мані-10, Мусі-8 років.

Послі тяжкої звістки я на протязі цілого місяця щоденно відвідував нашу лікарню в недоумінні, що зі мною? Найбільше мене не покидала тяжка втрата та судьба малолітніх діток, що аж згодом я узув, з одержаного вдруге листа: мати Полі, бабка, зжалілась над малолітніми внучками, віддалась їм для їх власного догляду, за що назавжди остаюсь в обов'язку за той відрізок часу, який пожертвувала для них.

Лютого 21 дня 1932 року нежданно одержав телеграму від Полі, що померла наша дорога мати, що також було для мене великою втратою, а просмерть нашого батька Давида¹⁵ упоминалось у тім же листі, що і про Полю.

Так розстався з дружиною 11 назавжди 11 дорогими листами, що так з нетерпінням все їдав, замінила 11 доня Маня, що уже сама писала мені ще на протязі 5 місяців.

Січня 9 дня 1934 року повернувся додому. Знайшов сидячих на лежанці в надвечірніх сумерках своїх рідних діток: друга, та ще більш трагічна зустріч, ніж та, коли повертається до батьків з Германського плену. Нікому було б зустрічати, бо ще маленькі, навіть не опізнали, як зайшов у хату, налякалися, послі батьківських привітання, обіймів та поцілуїв, може, й здогадались, що прибув батько. Бо маленька Муся, здається, не помнила. Послі того вскоре відклинулась на наш заклик добра тьоя Груня¹⁶, що рішила розділити своє життя нарівні з своєї старшої предшественниці, за що я дуже віячний за 11 терпіння, що поки що приходиться проводити в більшості наше життя листуванням та уділяти належну увагу по догляду 1 вихованні наших дітей, за що назавжди залишусь в обов'язку.

10. 02. 1935 року.

ПРИМІТКИ .

1. Нині - в Уманському районі Черкаської області.
2. Урочище між селами Паланка та Кочергинці Уманського району.
3. Нині - село в Тальнівському районі Черкаської області.
4. Село в Христинівському районі Черкаської області, де й досі зберігається руїни графського палацу та парку.
5. П.А.Століпін був смертельно пораний у Києві 1 вересня 1910 року і похований у Києво-Печерській Лаврі біля могил іскри і Кочубея. У 1961 році за наказом М.Хрущова могила Століпіна була зруйнована і покрита асфальтом.
6. Уманський сільськогосподарський інститут розташований на території дендропарку "Софіївка".
7. Йдеться, мабуть, про вбивство Г.Распутіна 1 грудня 1916 року.
8. Йдеться про Берестейські переговори.
9. Наприкінці війни Німеччина для підтримки духу простих німців свідомо у пресі писала про успіхи на фронтах.
10. Нині Марія Нестерівна Кравченко/Ясієвич/ живе у с.Мескети Чечено-Інгушської АРСР, Заслужений учитель РРФСР, пенсіонерка. У неї є зберігається оригінал спогадів.
11. Марія Нестерівна Чуба живе у м.Горлівка Донецької області, пенсіонерка.
12. У 1929 році Н.Кравченко був засуджений у справі УАПЧ. Як згадують старожили, у селі з'явився невідомий священик, який ~~их~~ почав агітувати за УАПЧ. Всі, хто пристав до нього, були невдовзі засуджені. Сам священик виявився провокатором.
13. Поля померла від голоду під час Голодомору-33.
14. Кость Шепетецький, що був одружений на сестрі Полі Фотіні. Репресований у 1937 році і розстріляний.
15. Давид Іхтіонович Кравченко був розкуркулений на початку 1933 року, змушений жити у клуні, де поморозив ноги і помер від гангрени у червні 1933 року.
16. Гордина Давидівна Кравченко /1910 - 1984/, молодша сестра Полі, вийшла заміж за Нестора Кравченко. У березні 1938 року у них народилась дочка Людмила / нині - Горбатюк, живе у м.Якутську, доцент Якутського університету/. Нестір Кравченко загинув під час війни, у 1944 році у Молдавії. Гордина Кравченко заміж більше не виходила. Померла 23 лютого 1984 і похована на цвинтарі с.Паланка.